

УДК [005.21:339.562:338.45:621](4)

Шипуліна Ю.С., к.е.н., доцент

Кисіль Т.В.

Сумський державний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У даній статті розглянуто досвід європейських країн у реалізації стратегії імпортозаміщення при переході до сталої економіки. Розроблено поетапну схему впровадження стратегії імпортозаміщення на промисловому підприємстві задля забезпечення перспективи експортоорієнтовного виробництва, яка враховує особливості товарної політики на підприємстві, аналіз потенціалу інноваційного розвитку підприємства та ступінь ризиків.

Ключові слова: імпортозаміщення, експортоорієнтовне виробництво, потенціал підприємства, промислове підприємство, стратегія.

Shipulina Yu., Kysil T.V.

IMPLEMENTATION STRATEGIES FOR IMPORT SUBSTITUTION OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

This article describes the experience of European countries in implementing the strategy of import substitution in the transition to a sustainable economy. Presented phased implementation strategy of import substitution scheme in an industrial enterprise. This will provide perspectives export oriented production. The scheme takes into account the commercial policy at the company, analyzing the potential of innovative development of enterprise and risk.

Keywords: import substitution, export oriented production, the potential of the enterprise, capacity of the company, industrial enterprise, strategy.

Шипуліна Ю.С., Кисиль Т.В.

ВНЕДРЕНИЕ СТРАТЕГИИ ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В данной статье рассмотрен опыт европейских стран в реализации стратегии импортозамещения при переходе к устойчивой экономике. Разработана поэтапная схема внедрения стратегии импортозамещения на промышленном предприятии для обеспечения перспектив экспортноориентированного производства, которая учитывает особенности товарной политики на предприятии, анализ потенциала инновационного развития предприятия и степень рисков.

Ключевые слова: импортозамещения, экспортноориентированное производство, потенциал предприятия, промышленное предприятие, стратегия.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Діяльність українських підприємств машинобудівної галузі значно залежить від зовнішньої кон'юнктури, тому гостро постає проблема у необхідності пошуку внутрішніх можливостей для їх якісного економічного зростання. Саме реалізація українських товарів та послуг, а не сировини на міжнародних ринках є перспективним шляхом розвитку економіки в цілому. Тому, експортоорієнтовному виробництву має передувати імпортозамінне. Така позиція держави має забезпечити економічну безпеку розвитку підприємств бюджетоутворюючих галузей, задля закріплення їх позицій на внутрішньому ринку, набуття досвіду у реалізації інноваційного потенціалу та виробництві високотехнологічного товару власними силами. Обіг капіталу між вітчизняними підприємствами дасть змогу модернізувати виробниче оснащення підприємств,

розвивати інтелектуальну складову, удосконалювати кадровий потенціал тощо. За даних умов підприємства досягнуть необхідного рівня конкурентного товару для виходу у відкритий простір міжнародної економіки. Адже, на сьогоднішній день, українські підприємства мають значний ризик набуту статусу сировинного придатка для іноземних підприємств і не більше. Такий стан речей зруйнує економіку країни вцілому.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблеми промислово виробництва розглядають у працях багатьох вітчизняних вчених. Питання перспектив розвитку імпортозаміщення на території України можливо прослідкувати в працях таких вчених: Якубовський М. М. [1], Пазізіна С. М. [2], Жаліло Я. А. [3, 4], Гацько В. М. [4], Співак Р. В. [5], Кривенко Л. [6]. У публікаціях більшості вчених питання імпортозаміщення розглядається більш узагальнено, нарівні держави, без пропозицій щодо конкретних етапів реалізації. Немає пропозицій впровадження імпортозаміщення, як інноваційного вектору розвитку на рівні підприємства. Адже, будь яка державна програма має безпосередній вплив на діяльність галузей, яких вона стосується. Тому, авторами проаналізовано досвід європейських країн та запропонована схема впровадження стратегії імпортозаміщення на рівні підприємства.

Цілі статті. Запропонувати схему впровадження стратегії імпортозаміщення на підприємствах машинобудівного сектору спираючись на іноземний досвід.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогоднішній день прийнято вважати, що основним вектором розвитку підприємства є його загальна стратегія розвитку, яка пов'язана з основною діяльністю та направлена на виконання головної цілі. Так стратегія є далекоглядним орієнтиром існування та розвитку підприємства. Сучасні промислові підприємства України, здійснюючи свою діяльність, при виникненні поточних питань приймають оперативні рішення, які в більшості випадків спрямовані на підвищення економічної ефективності та збільшення прибутків, практично не орієнтуючись на стратегічні напрямки. Практика ведення сучасних ринкових відносин у країні показує дещо інший підхід до ведення господарської діяльності. У сучасному економічному просторі ефективна буде та діяльність, яка під тиском появи нових факторів впливу здатна на швидке реагування - переорієнтацію, диверсифікацію, реінжиніринг, модернізацію у руслі загальної стратегії та довгострокової перспективи. Ефективна промислова політика промислового підприємства повинна ґрунтуватися на фактах сьогодення та передбачати прогноз майбутнього розвитку подій та дотримання стратегічних векторів функціонування.

Розвиток політичної ситуації в Україні за останні півроку значно вплинув на економічні відносини як всередині країни, так і на міжнародній арені. Нинішній кризовий стан економіки, що проявляється у неможливості співпрацювати промисловим підприємствам України з постачальниками, посередниками, партнерами та навіть споживачами з Росії, диктує нагальну необхідність переорієнтації стратегічного напрямку розвитку.

Зрозумілим є те, що українським підприємствам необхідно налагоджувати більш тісні партнерські стосунки з Європою. Однак, задля забезпечення виробництва високотехнологічного конкурентного товару для активного виходу на європейський ринок необхідні зміни у стратегічних підходах до ведення підприємницької діяльності.

Економіка України потребує глибоких перетворень у промисловості, що дасть змогу підвищити економічну стійкість країни і зменшити її залежність від імпорту. Найбільш реальні перспективи вітчизняної економіки значною мірою пов'язані з розвитком внутрішнього ринку, що може бути реалізовано за рахунок посилення

орієнтації вітчизняних підприємств на задоволення потреб власного споживача та розвитку виробництва імпортозаміщуючих товарів.

На думку вчених Blair, J.P., Carroll, M.C. [7] доходи країни визначаються її зовнішньоторговельним балансом. Згідно даного твердження можна виділити дві моделі розвитку економіки – експортоорієнтовна та імпортозаміщення. Перша модель спрямована переважно на зовнішній ринок. Вона забезпечує приплив коштів всередину країни. Друга – перехідний етап, який сприяє укріпленню економіки. Україна вже кілька років поспіль має наростаючі від’ємні показники зовнішньоторговельного балансу (табл. 1), тому для забезпечення ефективного розвитку необхідно спочатку зміцнити економіку підприємств та держави вцілому.

Таблиця 1

Зовнішньоторговельний баланс України (млн.\$) [8]:

	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Всього (товари та послуги)	82408,9	76126,5	91394,2	84602,3	-8985,3	-8475,8
Країни СНД	31331,6	27926,7	35703,8	29439,4	-4372,2	-1512,7
Інші країни світу	51077,3	48199,8	55690,4	55162,9	-4613,1	-6963,1
в т. ч. ЄС	20968,2	20361,2	29935,5	31198,8	-8967,3	-10837,6
Товари	68809,8	63312,0	84658,1	76964,0	-15848,3	-13652,0
Країни СНД	25302,6	22063,6	34452,6	27931,2	-9150,0	-5867,6
Інші країни світу	43507,2	41248,4	50205,5	49032,8	-6698,3	-7784,4
в т. ч. ЄС	17121,5	16758,8	26225,7	27037,8	-9104,2	-10279,0
Послуги	13599,1	14509,2	6736,1	7649,3	6863,0	6859,9
Країни СНД	6029,0	5985,5	1251,2	1508,9	4777,8	4476,6
Інші країни світу	7570,1	8523,7	5484,9	6140,4	2085,2	2383,3
в т. ч. ЄС	3846,7	4203,4	3709,8	4170,2	136,9	33,2

Практику застосування стратегії імпортозаміщення можна спостерігати в економіці багатьох країн. Передумовою впровадження саме даної стратегії стало питання скорочення розриву між індустріально розвиненими країнами та тими, що розвиваються. Яскравими прикладами реалізації стратегії імпортозаміщення є країни Латинської Америки, Франція, Італія, Азія, Африка, Китай, Японія та інші [4].

Латинська Америка використовувала стратегію імпортозаміщення для захисту власної економіки від експансії з боку Північної Америки. На даний же час Бразилія орієнтується на створення відкритої економічної системи [9].

Азія (Тайвань, Південна Корея та ін.) за допомогою імпортозаміщення створила фундамент для реалізації експортоорієнтовних стратегій. Ці країни є прикладом поетапного впровадження відкритої економіки. З метою приведення у відповідність потенціалів національних підприємств вони застосовували певні бар’єри для імпорту. У Південній Кореї і Тайвані високий рівень зовнішньоторговельної протекції зберігався до початку 80-х років [4].

Австралія свого часу законодавчо впровадила політику, згідно якої 85% комплектуючих автомобілів має належати вітчизняному виробництву [4].

Франція, Італія та Китай – вирізнялися обмеженням географії реалізації держзамовлень на товари, виключно вітчизняні [4].

Бразилія застосовувала у своїй практиці «закон подібного». Компанії, що закуповували імпортні товари позбавлялися права на державні привілеї (кредити, пільгові податки, держзамовлення тощо.) [10].

Індія вимагала від підприємств, щоб ті ліцензували імпортну продукцію. Цей процес був можливий лише за умови надання листів від національних підприємств, що

виготовляють подібні продукти з поясненням, чому останні не можуть виконати дане замовлення [4].

Таким чином, практика застосування імпортозаміщення існує в історії розвитку економічної стійкості багатьох розвинених країн. Україна через свої політичні негаразди щоразу повертається на попередні етапи розвитку. Як молода країна з прогресивними поглядами Україна повинна зайняти активні позиції серед країн європейського союзу.

Запорукою успіху розвитку країни є її стратегічні об'єкти. Для України це підприємства машинобудівної галузі, які є фундаментальними для економіки країни.

Авторами запропоновано впровадження інноваційної стратегії розвитку національного виробника – стратегії імпортозаміщення на основі комплектуючих готової продукції машинобудівного підприємства. Так як, попит на готову продукцію вже сформований, то її комплектуючі можуть бути максимально заміщені аналогами вітчизняного виробництва. Таким чином, ринок збуту вже існує, а розвиток національного виробництва шляхом співпраці між державою та підприємствами (держзамовлення) або між підприємством-виробником готової продукції та виробником комплектуючих призведе до позитивних зрушень у діяльності підприємств: залучення капітальних вкладень у технологічне переоснащення, розбудови інфраструктури, створення робочих місць, зростання попиту на висококваліфіковані кадри, переорієнтацію на виробництво товарів з високою часткою доданої вартості тощо.

Передумови впровадження запропонованої стратегії розглянуто в попередніх роботах автора [11]. Схему впровадження стратегії імпортозаміщення на промисловому підприємстві запропоновано на рис. 1.

Запропонована схема впровадження стратегії імпортозаміщення передбачає поетапний аналіз та перевірку отриманих результатів для прийняття ефективних управлінських рішень стосовно переорієнтації діяльності підприємства з метою забезпечення його самостійності, конкурентоздатності та прибутковості. Після набуття досвіду на внутрішньому ринку та налагодження інноваційного процесу виробництва товарів перспективним шляхом стратегічного розвитку має стати експортоорієнтовне виробництво.

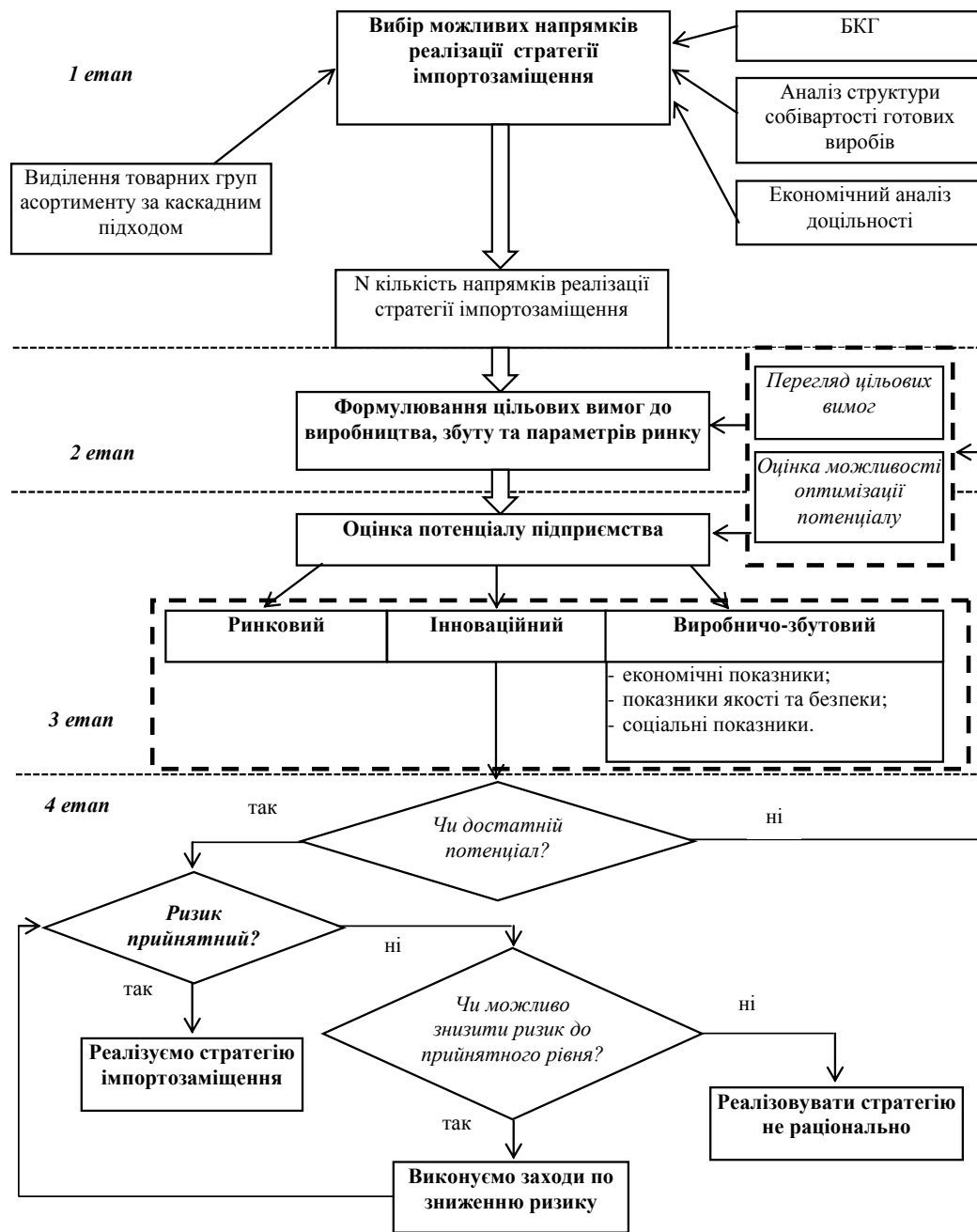

Рис. 1. Схема впровадження стратегії імпортозаміщення на промисловому підприємстві [розроблено авторами]

Пояснимо більш детально Рисунок 1 поділивши схему на укрупнені етапи впровадження стратегії імпортозаміщення.

Етап 1 – вибір можливих напрямків реалізації стратегії імпортозаміщення, що передбачає:

- виділення товарних груп асортименту продукції для подальшого аналізу за допомогою модифікованої матриці Бостонської консультативної групи. Оптимальною для визначення груп продукту є комбінація «каскадного підходу». При такому підході асортимент товарів промислового підприємства «зверху вниз» ділиться за подібністю до задоволення потреб споживачів (напрямки, типи, види, групи, підгрупи і т.п.), тобто приводяться у взаємну відповідність асортиментні одиниці та сегменти ринку.

- *модифікована матриця Бостонської консультативної групи* допомагає при проведенні первинного аналізу визначення напрямів впровадження стратегії імпортозаміщення. На практиці при використанні класичного методу БКГ підприємства стикаються з проблемою відсутність достовірної інформації про ринок та конкурентів. Метод модифікованої матриці БКГ заснований виключно на внутрішній інформації підприємства. Одиницею аналізу виступає «група товарів», а параметрами - питома вага групи в обсязі збуту і питома вага групи в темпі зміни обсягів збуту. За допомогою даного методу можливо визначити ті групи товару, з якими можна працювати в подальшому для реалізації стратегії імпортозаміщення з урахуванням стадій життєвого циклу товару.

- *аналіз структури собівартості* - визначаємо частку комплектуючих імпортного походження у складі готової продукції для реалізації стратегії імпортозаміщення.

- *економічний аналіз доцільності впровадження окреслених напрямків.*

Етап 2 – формулювання цільових вимог до процесу виробництва, збуту та відповідності до параметрів ринку. На цьому етапі проводиться розробка критеріїв до виробничих ресурсів, кадрового потенціалу, фінансової складової тощо, які в подальшому підлягають оцінці для уточнення їх відповідності необхідному потенціалу підприємства для впровадження стратегії імпортозаміщення.

Етап 3 - аналіз потенціалу розвитку підприємства для забезпечення ефективності діяльності за допомогою групи факторів для визначення інтегрального показника оцінки можливості підприємства впровадження стратегії імпортозаміщення. Потенціал інноваційного розвитку господарюючого суб'єкта – це комплекс взаємопов'язаних ресурсів і здатностей до їх реалізації, що визначають його спроможність (інтелектуальну, технологічну, інформаційну, науково-дослідницьку, економічну тощо) приводити у відповідність до зовнішніх внутрішні можливості розвитку на основі постійного пошуку, використання і розвитку нових сфер і способів ефективної реалізації наявних і перспективних ринкових можливостей. Обов'язковою умовою є наявність певного потенціалу інноваційного розвитку, який включає: ринковий потенціал, виробничо-збутовий потенціал, інноваційний потенціал [12].

Оцінку потенціалу інноваційного розвитку пропонуємо проводити за методикою, викладеною у [12]. Для більш точного визначення стану виробничо-збутового потенціалу пропонуємо провести додаткове дослідження групи економічних показників, показників якості та безпеки виробництва та соціальних показників [13].

Етап 4 – проведення оцінки ризику для обраних напрямків кількісною та якісною методикою. Для прийняття рішень, щодо подальшої долі товарних груп та урахування ризиків з боку ринку необхідно є перевірка рівня ризику відносно тих груп товарів до яких планується застосувати стратегію імпортозаміщення.

Висновки. На думку авторів наведені вище заходи сприятимуть оптимізації імпортової політики України, урівноваженню зовнішньоторгівельного балансу та сприятимуть економічному розвитку підприємства вцілому. Запорукою успішного ведення підприємницької діяльності є стратегічне планування та його дотримання, на відміну від імпульсного та ситуативного прийняття рішення. Тому, запропонована стратегія імпортозаміщення актуальна для інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі. У подальшому автори планують деталізувати критерії вибору та бар'єри прийняття стратегії імпортозаміщення для підприємства.

Список використаних джерел:

1. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку : монографія / [Кіндзерський Ю. В., Якубовський М. М., Галиця І. О. та ін.]; за ред. Ю. В. Кіндзерського ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К., 2009. — 928 с.

2. Пазізіна С. М. Концептуальні засади політики імпортозаміщення / С. М. Пазізіна // Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету «Наука молода». – 2011. – № 15–16. – С. 122–125.
3. Жалило Я. А. Структурные трансформации промышленности Украины в период финансово-экономического кризиса / Я. А. Жалило, Д. С. Покрышка // Вісник Інституту економіки і прогнозування. – 2010. – С. 29–33.
4. Жалило Я. А., Гацько В. М. Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні. режим доступу: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=epol2&issue=2006_1
5. Співак Р. В. Модель імпортозаміщення та стимулювання експорту: ефект синергії / Р. В. Співак // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2010. – № 2. – С. 82–86.
6. Кривенко Л. Нові загрози та можливості розвитку машинобудівного комплексу України в умовах інтеграції в європейський економічний простір / Л. Кривенко, І. Діденко // Вісник ТНЕУ. – 2011. – № 5–1. – С. 420–428.
7. Blair, J. P., Carroll, M. C. (2008), *Local economic development*. Sage Publications.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
9. Bértola, L., Ocampo J.A. (2012), *The Economic Development of Latin America since Independence*, Oxford: Oxford University Press.
10. Colistete, R.P. (2010), *Revisiting Import-Substituting Industrialization in Post-War Brazil*, http://www.academia.edu/1477007/Intraregional_trade_in_South_America_1913-50_Economic_linkages_before_institutional_agreements
11. Кисіль Т.В. Теоретичні засади використання стратегії імпортозаміщення на промислових підприємствах. Маркетинг і менеджмент інновацій, № 1, 2014 р. с. 64-71. Режим доступу: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/journals/2014/1/64-71>
12. Шипуліна Ю.С. Механізм управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств: монографія / за ред. к.е.н., доцента Ю. С. Шипуліної. - Суми: ТОВ «ДД Папірус», 2012.-458 с.
13. Tatyana Kysil, Anna Kolodka, Anna Rosokhata, *Import Substitution as a Means of Image Forming: Prospects Forecast of Industrial Enterprises in Ukraine*, *Economics&Sociology*, Vol. 7, No 2, 2014, pp. 123-135. DOI: 10.14254/2071-789X.2014/7-2/10